

כ"ב בטבת תשפ"א, 6.1.2021

גיליון מס' 742

פרשת שמות

איש מבית לוי

מאת הרב יצחק בן דוד

וַיִּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי (ב,א). כאשר אנו קוראים פסוק זה היום, הרי שבעינינו שלנו מצטיירת תמונה שלפיה משה נולד למעין משפחת אצולה: לשבט המיוחס בעם ישראל, שעתיד לזכות בכתר כהונה ובכתר תורה גם יחד.

אך קפיצה קטנה לסופו של ספר בראשית, אותו קראנו רק בשבוע שעבר, תזכיר לנו שההיפך הוא הנכון. משה נולד דווקא לאחד מהשבטים הנחותים וחסרי המעמד מקרב בניו של יעקב. לוי הוא הבן השלישי של יעקב, רחוק מאוד ממעמד של יוקרה או בכורה. לא רק זאת, אלא שיחד עם שמעון אחיו, הם הבנים היחידים שעבורם ברכת יעקב באחרית חייו הפכה למעשה עבורם לקללה: **"שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֶחָיִם כְּלִי חָמָס מְכַרְתֶּיהֶם. בְּסֹדֶם אֵל תָּבֵא נַפְשֵׁי בְּקֹהֶלֶם אֵל תַּחַד כְּבָדֶי... אָרוּר אַפְּסִי כִי עָז וְעִבְרָתְךָ כִּי קִשְׁתָּה אֶחְלַקְכֶם בְּיַעֲקֹב וְאַפְיָצִים בְּיִשְׂרָאֵל"** (מט,ה-ז).

זוהי הפעם היחידה בתורה שהקללה 'ארור' מושתתת על אדם מסוים **בעם ישראל**. שתי הפעמים היחידות בספר בראשית (ובתורה כולה למעשה) שבהם אדם ספציפי מקבל את הקללה הקשה הזו, הם במקרה של קין - **וְעֵתָה אָרוּר אֶתָּה מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אֶחָיֶךָ מִיָּדְךָ (ד,יא)**, ובמקרה של כנען - **וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו (ט,כה)**. הפעם הנוספת והיחידה שבה הקללה הזו מושתתת על ישות ספציפית, היא על הנחש בסיפור גן עדן: **"אָרוּר אֶתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׁדָה (ג,יד)**. (ניתן לראות בשילוש הזה משום הקבלה או הדהוד לשלוש העבירות החמורות שבתורה: שפיכות דמים [קין], גילוי עריות [כנען], ועבודה זרה [הנחש]).

עד כדי כך נחות וקשה מעמדו של לוי עם סיומו של ספר בראשית. ועל רקע זה עלינו לראות את הפסוק שמתאר את לידתו של משה: לא למשפחה מיוחסת ומורמת מעם נולד משה, אלא להיפך: למשפחה הנמנית על שבט במעמד נחות ואף יש לומר – מקולל.

חרף נקודת הפתיחה הבעייתית הזו, משה הקטן הוא זה שהופך להיות הדמות המרכזית, המשפיעה והחשובה ביותר בתורה כולה. מה מאפשר את המהפך הזה? ובכן - לא הייחוס המשפחתי או המעמדי, אלא כל מה שמתרחש בסיפור חייו הממשי: מערכות היחסים שנוצרות בין משה לבין סביבתו הקרובה כבר עם לידתו, והאופן שבו הוא מגיב למציאות שסביבו לאורך חייו. נעמוד כאן על שלושה שלבים מרכזיים בתהליך הזה:

א. **סיפור הלידה של משה** הוא סיפור הלידה המפותח והמפורט ביותר בתורה עד כה. התורה מספרת לא רק על לידתו, אלא גם על המבט המיטיב שלו הוא זוכה עם לידתו. המבט המיטיב של אימו, אך גם של נשים נוספות שמעורבות בסיפור לידתו וינקותו (מרים, בת פרעה). שלוש פעמים מוזכרת פעולת הראיה ביחס למשה עם לידתו:

”ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא... ותרך בת פרעה... ותרא את התבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה.... ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בכה ותחמל עליו (מג,ב-ו).

ב. הראיה המיטיבה שזכה משה שיראו אותו עם לידתו, הופכת עם התבגרותו לראיה שהוא רואה בה את סביבתו. גם כאן, בסיפור הראשון אותו אנו קוראים על משה בבגרותו, שלוש פעמים מופיע פועל הראיה, והפעם משה הוא זה שרואה ומתבונן במציאות שסביבו, דבר המוביל להתעוררות של רגש האחריות, האיכפתיות ונקיטת יוזמה: **וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיֵּרָא בְּסַבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֶחָיו. וַיִּפֶן פֶּה וְכֹה וַיֵּרָא פִּי אִין אִישׁ וַיֵּד אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל. (ב,יא-יב).** עירנותו ורגישותו החברתית, המוסרית והמצפונית של משה משתקפות לאחר מכן גם בסיפור שני העברים הניצים, וגם בהצלחתו את בנות יתרו על שפת הבר.

ג. בהמשכו של הסיפור, הראיה של משה מתגלה לא רק כראיה שמשקפת אכפתיות, אמפתיה ואחריות חברתית, אלא גם כראיה שמשקפת סקרנות ועניין במתרחש סביבו במציאות הטבעית: **וַיֵּרָא מֵלֶאֱדָי יְהוָה אֵלָיו בְּלִבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֵּרָא וְהָנַה הַסֵּנֶה בְּעַר בָּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינָנו אֶכָּל. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרֵה נָא וְאַרְאֶה אֶת הַמְרָאָה הַגְּדֹל הַזֶּה מְדוּעַ לֹא יְבַעַר הַסֵּנֶה. הַסֵּקְרָנוֹת הַזֹּאת מִשֶּׁה לְנוֹכַח הַמְרָאָה הַמוֹפְלָא שֶׁל הַסֵּנֶה הִיא זֹאת שְׁמוּבִילָה אוֹתוֹ אֵל רִגְעַ הַהֲתַגְלוֹת, שִׁישְׁנָה מִכֵּאן וְאֵילֶךְ אֶת כָּל סִיפּוֹר חִייוֹ: וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי.**

משה הוא אם כך סמל מופלא ליכולת של האישיות היחידה והחד פעמית ושל מערכות היחסים שהיא רוקמת עם סביבתה, להפך את גורלו של האדם על פניו. להפוך מאובייקט של הנסיבות החיצוניות, הייחוס והמעמד, לסובייקט המניע את סיפור חייו, מושפע מן המבט המיטיב של סביבתו האנושית (והנשית!) כלפיו, ומסוגל לתרגמו לפעולה מיטיבה ובעלת ערך, בהיקף ובעוצמה שמהדהדים עד ליום הזה ממש.

כאשר קבעו חז"ל את קביעותיהם "היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה", ו"אפילו ממזר והוא תלמיד חכם גדול מכהן גדול עם הארץ", ואמירות רבות אחרות ברוח זו, ייתכן שהדמות שעמדה לנגד עיניהם כמקור השראה עיקרי, היתה לא אחרת מדמותו של משה.

מיהם/ן אם כך יורשיו וממשיכיו/ות דרכו של משה בדורנו שלנו? קשה כמובן לדעת. אך מעיון בסיפור חייו של משה, ובנסיבות לידתו, נוכל לפחות לדעת באילו אזורים כדאי להתחיל לחפש...

הרב ד"ר יצחק בן דוד, כיהן כרב קיבוץ עין הנצי"ב וכראש המדרשה בעין הנצי"ב. כיום משמש רב בקהילת 'צור ישראל' בצור הדסה. מרבני בית הילל, ועמית בבית הספר מנדל למנהיגות חינוכית. סיים לאחרונה את עבודת הדוקטורט שלו על מסכת הוריות, במסגרת הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il